

# Fen/Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Geleceği ya da Türkiye’de Bilim Adamı ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi

Mehmet Önal

Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

## I. Giriş

Bu çalışmada görünen amaç Fen ve Edebiyat Fakültelerinin çöküşünü önleyecek, Eğitim Fakültelerinin statüsünü yükseltecek bütüncül bir çözüm önerisine ulaşmak olsa da asıl güdülen hedef bilim adamı ve öğretmen yetiştirme konusundaki problemlere bazı temel önermeler oluşturarak cevap aramaktır. Bunun için yöntem olarak literatür taraması ve elde edilecek bulguların tartışılması seçilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne, bilim adamı ve öğretmen yetiştirme sistemi ve buna bağlı temel bilimler politikası eğitim tarihi açısından ele alınıp değerlendirilecektir.

1990’lı yıllara gelindiğinde pek çok alanda dünyada dikkat çekmeye başlayan ve içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarından itibaren de Orta Doğu’da yeni bir sosyal ve siyasal merkez olma yolunda ilerleyen Türkiye’nin, bölgede ve dünyada pek çok sektörde kazandığı haklı başarıları yanında, yükseköğretimde başarısının çok sınırlı kaldığı inkâr edilmez bir gerçektir. Hâlbuki ilmi ve teknik çalışmaların sadece birkaç üniversitenin belli alanlardaki başarılarıyla sınırlı kalmaması, üniversitelerin genel olarak bu gelişmede öncü rolü oynaması gerekirdi; fakat bu olmamıştır. Nitekim bir ülkede üniversitelerin öncülük etmediği bazı olumlu gelişmeler olabilir; ancak, bunların kalıcı ve sürdürülebilir olması ancak fikir ve bilgi üreten üniversiteler ile mümkündür.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda iyice sarsılan Doğu-Batı ilişkileri ve özellikle de ABD ve Avrupa bloğunun Ortadoğu İslam ülkeleri, Afrika ve diğer Asya ülkeleriyle kurduğu sosyal, kültürel ve siyasal ilişkilerin çok ciddi oranda sarsıldığı, hatta yer yer tamamen koptuğu bir gerçektir. Bunda Avrupa devletleri ile ABD gibi gelişmiş ülkelerin son yıllarda yaşadığı eko-

nomik durgunluk ve kiriz durumunun da etkisi göz ardı edilmemelidir. Her ne sebepten olursa olsun, çoğunluğu Ortadoğu, Uzak Doğu, Afrika ve Türk Cumhuriyetlerinden olmak üzere batı ülkelerine doğru akan yükseköğretim öğrencilerinin -hepsi değilse bile -hatırı sayılır büyük bir kısmının Türkiye'ye yöneldiği/yöneleceği artık açıkça gözükmemektedir.

Bu bağlamda Türkiye'deki üniversitelerin önce kendi iç bünyesine yönelik sorunlarını çözmesi de kaçınılmazdır. Bunların da başında yükseköğretim sisteminin beyni ve kalbi hükmünde olan bilim adamı ve öğretmen yetiştirme sorunu gelmektedir. Çünkü bir ülkede bilim adamı yetiştirerek bilgiyi üretme ve çoğaltma, öğretmen yetiştirerek ise bilgiyi toplayıp dağıtma işlevi gerçekleştirilmiş olur. Bu durumu Sezai Karakoç şu şekilde özetliyor: "Üniversite yönetimini ve organizasyonunu da üç amaca göre belirlemek gerekir. En geniş daire memleketin ihtiyacı olan ihtisas sahipleri dairesidir. İkinci daire, bunların öğretimini yapacak kişilerin dairesidir. En küçük daire de sırf bilim çalışması dairesidir."<sup>1</sup> İşte bu küçük ama etkili dairenin fonksiyonu salt bilimin üretildiği temel fen ve sosyal bilimlerin öğretimini yürütüldüğü Fen ve Edebiyat Fakülteleri sayesinde icra edilmektedir.

Öyleyse, Türkiye üniversitelerinin iç ve dıştaki bu gelişmeleri doğru bir şekilde okuyarak bilim üretme ve dağıtmadaki ataletini yenmesi ve kendini hızlı bir şekilde yenilemesi elzemdir. Buna bağlı olarak da devletin, küresel bir güç olmasa bile bölgesel bir güç olarak bilim ve yükseköğretim vizyonunu yeniden gözden geçirmesi zorunludur. Bu, bilim ve teknolojiye yatırım yapan özel sektörün de standartlarını yükseltecek bir çaba olacaktır. Nüfus artış hızı yavaşlamış olsa bile, hala genç bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinin baskısı, yabancı uyruklu öğrenci taleplerinin artması ve buna bağlı olarak dünya üniversiteleri ile rekabet etmek zorunda olması da onu zaten bu hızlı değişime mecbur etmektedir. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için önce üniversitelerin ve öğretmen okullarının gelişim seyrine bakmak gerekir.

## II. Fen/ Edebiyat Ve Eğitim Fakültelerinin Doğuş Ve Gelişim Seyri

**1. Darülfünunlar:** Batıdaki benzerleri ayarında ilk kurulan yükseköğretim kurumu; 1773 yılında açılan Mühendislik Okulu olduğu kabul edilse de eğitimde köklü değişimler ve yüksek öğretime yönelik düzenlemeler ile sistem olarak üniversitenin kuruluşu için Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile ortaya çıkacak olan köklü değişimler getirecek sosyal ve siyasal hareketleri beklemek gerekmiştir. Padişah Abdulmecid (1823-1861) zamanında 1939 da Gülhane'de okunan ve bazı önemli yenilikler getirdiği için Tanzimât-ı

<sup>1</sup> Sezai Karakoç, Düşünceler II (Kurumlar), Diriliş Yayınları, İstanbul 1997, s. 41.

Hayriye (Hayırlı Düzenlemeler), ya da kısaca Tanzimat denen bu ferman, her yönden ıslahat ve yenilik hareketlerinin miladı olarak alınabilir. Bu sayede; ilk kez insan haklarını koruma, insanın güvenliğini sağlama ve keyfi yönetimi kabul etmeme<sup>2</sup> fikri bir meşru dayanağa kavuşmuştu. Bu siyasi gelişme aynı zamanda modern eğitimin da başlangıç tarihi olarak alınabilir. Nitekim Padişah ıslahat hareketlerine ve özellikle de eğitim öğretim faaliyetlerini düzenlemeye büyük önem vermiş ve okulların eğitime başlaması ve diploma törenleri gibi çeşitli vesilelerle öğretmen ve öğrencilerle bir araya gelmeye ve onları teşvik etmeye özen göstermiştir. Bu dönemin etkili sadrazamlarından olan Mustafa Reşit Paşa ve onun yetiştirdiği Âli ve Mehmed Fuad Paşa gibi sadrazamlar da batılı anlamda ileri eğitim kurumlarının oluşması için canla başla çalışmışlardır.<sup>3</sup>

Mustafa Reşit Paşa zamanında (1845) genel olarak maarif ve özel olarak da ilköğretime yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Mehmed Fuad Paşa ise yeni okulların açılması ve çağa uygun olarak ders programlarının geliştirilmesi için çalışmıştır. Bu bağlamda *Maarif-i Umumiye Heyeti* kurulması kararı da bu dönemin ürünüdür. Bu heyete bağlı olarak biri Sıbyan Mektepleri, diğeri ise bunun dışında kalan eğitim kurumlarının işleyişiyle ilgilenmesi amacıyla iki komisyon kurulmuştur. Bu dönemde, *Mekteb-i Bahriye ve Erkan-ı Harbiye* sınıfları da açılmıştır. Bu arada 1846 yılında Melekzade Paşa Abdulkadir Bey’in başkanlığında *Meclis-i Maarif-i Muvakkat* kurularak hükümet eğitimi, ilk, orta ve yükseköğretim olarak üçlü kademedede planlanmaya başlamıştır. *Sıbyan Mekteplerinin* geliştirilmesi, *Rüştiyelerin* yaygınlaştırılması ve *Darülfünun* adında bir üniversitenin kurulması da bu dönemde kararlaştırılmıştır. Bu, eğitime ilişkin kararlar bir fermanla resmileştirilerek kamuoyuna duyurulmuş ve ayrıca bir kararname ile bu okulların her türlü eğitim materyalinin hazırlanması için -bugünkü *Talim ve Terbiye Kurulu*’nun ilk biçimi olan- *Encümen-i Dâniş*’in kurulması sağlanmıştır. Bu gelişmelerden hemen sonra 1846 yılında Ayasofya’da *Darülfünun* (Fenler Evi) adıyla ilk üniversitenin temelleri atılması kararlaştırılmıştı.<sup>4</sup>

1845’te *Marif-i Umumiye Meclisi* bilim ve fenlerin okutulacağı bir üniversite tasarlamıştı. *Sıbyan ve Rüşdiye Mekteplerinin* üstünde olacak bu kurumun binası Ayasofya Camiinin karşısına yapılacaktı. Bunun yapımı meşhur mimar Gaspare Fossati’ye havale edilmişti. Böylece Fen Edebiyat Fakültelerinin ilk temelini oluşturacak üniversite fikri de ilk kez *Darülfünun* adlı bu kurum ile gündeme gelmiş oldu. Fakat ilk *Darülfünun*’un fiili açılış süreci bir hayli zaman alacaktır. *Darülfünun* ile böylece ilk kez medrese dışında bir yükseköğretim kurumu tasarlanmış

2 Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, İstanbul, 1992, s. 48.

3 A.g.e, 50,51.

4 A.g.e., 51-54.

oldu. Nihayet bu kurum 12 Ocak 1863 yılında planladığından tam 18 yıl sonra açıldı. Sonradan, *I. Darülfünun* olarak adlandırılacak olan bu üniversite çok güzel bir kütüphaneye ve araştırma laboratuvarlarına sahipti. Fakat belirli bir ders programı ve öğretim metodu yoktu, dersler nüfuzlu ve kültürlü paşaların verdiği serbest konferanslar şeklinde yürütülüyordu. Bazı çevrelerden gelen baskılar ve öğretim kadrosunda yer alan devlet adamlarının asli işlerini aksattıkları gerekçesiyle 1864'te ancak 1 yıl açık kalan bu üniversite kapatıldı.<sup>5</sup>

Bu arada *Darülfünun*'un hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere Maarif Nazırlarından Münif Paşa tarafından *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye* adıyla bir cemiyet de kurulmuştu. Bu cemiyet çok isabetli bir kararla *Mecmua-i Fünun* adlı bir de dergi çıkartıyordu. Dergide felsefe, tarih, coğrafya, siyaset, edebiyat, kimya, jeoloji, eğitim, ekonomi, astronomi ve tıp alanlarıyla ilgili yazılar yer almaktaydı. Derginin çok geniş bir yazar kadrosu vardı. Bu arada bu ilk *Darülfünun*'un yaşatılması maksadıyla halka açık Toplantılar 1864 yılından sonra Çemberlitaş'taki Nuri Efendi Konağı'nda yeniden başlatıldı ise de bir yıl sonra, fizik ve kimya laboratuvarları ve büyük kütüphanesi ile birlikte konak yanınca, derslere bir daha devam edilmedi. Daha sonra "*Darülfünun-i Osmani*" adıyla açılan İkinci *Darülfünun* 1870'de askeri okullardan sağlanan eğitim kadrosu ve 450 öğrenciyle eğitime yeniden başladı, ancak bir yıl sonra tekrar kapandı. Kısa bir süre sonra yine halka açık konferanslar biçiminde devam eden dersler 1872'de tekrar kesildi.<sup>6</sup>

Bu arada, 1867 tarihinden sonra aynı zamanda Fuat Paşa ile Fransız elçisi Monsieur Bouree himayesinde hazırlanan programla Sultani Mektebi kuruldu. Bir nevi Lise ya da Kolej olarak görülebilecek bu okulun 18-20 yaş arasında olan talebeleri hem kendi okullarına (Sultaniler) gidebilecek hem de *Darülfünun*'un şubelerinin derslerini takip edebileceklerdi. Bu programlarda, Tabii ilimler, matematik ilimleri, Osmanlı Tarihi ve İktisadı, Umumi Tarih, Coğrafya ve Türkçe dersleri yanında İktisat gibi bazı meslek dersleri, Latince, Rumca gibi dil dersleri de verilecekti. Öğrencilerin yarısının Müslüman olması şartına rağmen hocaların Fransız olması yüzünden derslerin Fransızca verilmesine ancak derslerde bir de tercüman bulundurulması kaydıyla izin verilmişti. Bu okul başlangıçta Rusya'nın ve Papanın kışkırtması ile zor durumlar yaşadı ise de iki yıl sonra Papalığın görüş değiştirmesi sonucu 622 öğrenci kontenjanına ulaştı.<sup>7</sup> Tanzimat dönemi pozitivist görüşlerin kökleşip yaygınlaşması, fen bilimlerin tek ölçü olarak alınması yüzünden katı bir bilimcilik fikrini yaygınlaştırmıştır.<sup>8</sup> Bu

5 A.g.e., s. 75.

6 <http://tr.wikipedia.org>, 01.02.2013

7 Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, İstanbul, 1992, s. 78,79.

8 -A. Kadir Çüçen, "*Tanzimat'tan Cumhuriyete Eğitim ve İnsan Anlayışlarının Temelleri*" Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi, 5-8 Ekim 1994, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Van,

dönem, başta fen bilimleri olmak üzere Batı’da elde edilen temel bilimleri aktarmakla yetinen bir üniversite fikri olsa da zamanla bilimin üretilmesi ya da geliştirilmesi için yüksek tahsilin önemini ortaya koyması açısından önemlidir.

Darülfünun 1874 yılında “*Darülfünun-u Sultani*” adıyla üçüncü defa *Galatasaray Sultanisi* içinde açıldı. Galatasaray mezunlarının devam edebileceği bir yer haline gelen bu *Darülfünun* da ancak üçüncü grup mezunlarını verdikten sonra 1877’de fen kısmını kapattı. Daha sonra da Hukuk ve Mühendislik bölümlerinin kapatılması ile başlayan olumsuz süreç 1880-81 yılında Edebiyat bölümünün de kapanması ile son buldu. *Darülfünun*, II. Abdülhamit’in isteğiyle Maarif Nazırı Zühtü Paşa tarafından “*Darülfünun-u Şahane*” adıyla 1900 yılında *Mekteb-i Mülkiye* binasında bir kez daha açıldı. 1912’de çıkarılan bir düzenleme ile kuruma bir miktar malî ve idari özerklik verildi ve adı *İstanbul Darülfünunu* olarak değiştirildi. Emrullah Efendi Maarif Nazırı olunca önerdiği üniversitenin bölümleri, Şeri İlimler, Hukuk İlimleri, Fünun, Tıbbi İlimler ve Edebi İlimler Bölümleri<sup>9</sup> şeklinde sıralanıyordu ki bu günümüz üniversite sistemindeki İlahiyat, Hukuk, Fen, Tıp ve Edebiyat fakültelerine karşılık gelmektedir. Bağdat ve Konya *Hukuk mektepleri*, İstanbul’daki *Dişçilik* ve *Eczacılık Okulları* da *Darülfünun* bünyesine katıldı. Bu kurum için tahsis edilen Zeynep Hanım Konağı’nın yetersiz gelmesi üzerine Yerebatan’da Kimya, Fezullah Efendi Konağı’nda Jeoloji, İbrahim Paşa Konağı’nda Doğu Dilleri ve Saffet Paşa Konağı’nda coğrafya enstitüleri kuruldu. Böylece üniversite ve enstitü fikri pratikte fakültelerden ve araştırma birimlerinden oluşan bir sistem bütünlüğünde gerçekleşmiş oldu. 1914’de kız öğrencileri de kabul eden bir birim olarak *İnâs Darülfünunu* açıldı. 1918’e gelindiğinde kız öğrencilerin tıp fakültelerine girmelerine ve erkeklerle aynı salonda konferans dinlemelerine müsaade edildi. Yapılan bir düzenleme ile dört fakültenin temsilcisinin bir emin (rektör) başkanlığında toplanması ile oluşturulan bir divan (senato) tarafından yönetilmesi kararlaştırıldı. Bu anlamda ilk rektör İsmail Hakkı Bey oldu. 1924 yılında tüzel bir kişilik verilen *Darülfünun*, 1933 Temmuz ayında çıkarılan 2252 sayılı yasa ile kapatıldı. Yerine İstanbul’da Maarif Vekâletine bağlı yeni bir üniversite kurulması öngörüldü. 1 Ağustos 1933’de Prof. Malch’ın verdiği rapor doğrultusunda kıta Avrupası yönetim modeline uygun olarak<sup>10</sup> yeni bir kadro ve yapı ile İstanbul Üniversitesi açılmış oldu. Bütün bu gelişmeler aynı zamanda Fen ve Edebiyat fakültelerinin gelişim seyrini de ortaya koymaktadır.<sup>11</sup>

s. 68.

9 Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, İstanbul, 1992, s. 173, 308.

10 Kazım Yıldırım, “Yeni Kurulmakta Olan Üniversitelerin ve Trakya Üniversitesi’sinin Gelişim Sürecinde Türk Eğitim Düşüncesine Kazandırdığı Yeni Boyutlar” Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi, 5-8 Ekim 1994, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Van, s.32.

11 <http://tr.wikipedia.org>, 01.02.2013

**2. Öğretmen Mektepleri:** Yükseköğretimde yaşanan bu gelişmeler yanında eğitim öğretimin diğer önemli bir boyutu olan öğretmen yetiştirme konusunda da ciddi gelişmeler ve tartışmalar olmaktadır. Bunun en önemli sebebi bazı çevrelerin devletin kurtuluşunu eğitimle mümkün olacağına inanmalarıydı. Bu düşüncenin ürünü olan öğretmen yetiştirme çabaları daha sonra Cumhuriyet dönemi için bir altyapı oluşturacaktır.<sup>12</sup> Dört kez Maarif Nazırı olan Ahmet Kemal Paşa *Rüştiyelerin* ıslahı meselesiyle uğraşmış ve bu ıslahın ancak öğretmen yetiştirme ile başlatılması gerektiğine inanmıştı. 1839'larda *Rüştiye Mekteplerinin* sağlıklı bir eğitim verebilmesini iyi eğitilmiş öğretmen yetiştirmeye bağlayan bu görüş 16 Mart 1848'de ilk kez modern anlamda öğretmen okulu diyebileceğimiz *Darülmuallimin*'in açılması ile gerçekleşecektir.<sup>13</sup> Daha sonraki 20 yıllık süre zarfında Osmanlı'da öğretmen yetiştiren başka bir kurum açılmamıştır.<sup>14</sup> Ancak 1867 yılında İstanbul askeri idadisi içinde 3 yıllık "Hoca Sınıfı" adı verilen, Harp Okulu mezunu gençlerin alındığı, bir öğretmen okulu, sonra da 1968 yılında *Darülmuallimin-i Rüşdiye*'nin dışında iki yıllık *Darülmuallimin-i Sıbyan* öğretmen okulu sınavla 20 burslu öğrenci alarak eğitime başlamıştır. Böylece ilk kez hem ilköğretim hem ortaöğretim hem de askeri okullara öğretmen yetiştiren üç bağımsız mektep açılmış oluyordu. Bu dönemde, seyyar öğretmenler *Sıbyan mekteplerine* gönderilerek işbaşında pedagojik formasyon kazandırılıyordu.<sup>15</sup> Ayrıca 1870'da hem *Kız Sıbyan Okulları* hem de *Kız Rüşdiyeleri* için bayan hoca temin etmeye yönelik *Darülmuallimat*'ın açıldığı görüyoruz.<sup>16</sup>

II. Abdülhamit devrine gelindiğinde 1910-12 arasında Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi, eğitimdeki aksaklıkları düzeltmek için reforma ilköğretim yerine, *Tuba Ağacı Nazariyesi* denen yaklaşımla, yükseköğretimden başlanması gerektiğini savunuyordu. Emrullah Efendi Maarif Nazırı olunca taşra ilkokulları için; "70 bin öğretmene ihtiyaç var; fakat bunun yüzde birine bile sahip değiliz." diyerek işe bir hayıflanma ile başlar.<sup>17</sup> Ancak, Emrullah Efendi'nin tam aksi fikirlere sahip olan eğitimci Satı Bey, eğitimde reform işine ilköğretimden başlamak gerektiğini savunuyordu. Maarifin öncüleri ona göre ilköğretim öğretmenleriydi ve okullarında uygulama sınıflarının olmaması öğretmen yetiştirmede en önemli eksiklikti. Bu yüzden olsa gerek o öğretmen okullarının eğitim süresini 2 yıldan, üç yıla çıkartmış ve okul içinde bir de uygulama okulu (*Tatbikat Mektebi*)

12 Mustafa Murat Öntüğ, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim", *Türk Eğitim Tarihi*, ed. Sabahattin Arıbaş & Mehmet Koçer, Lisans Yayınları, 2. Baskı, 2011, İstanbul, s.170.

13 Cahit Kavcar, "Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu" A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 1982, C.15, sayı:1, Ankara, s. 197-214.

14 Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, İstanbul, 1992, s. 56-57.

15 A.g.e., s. 78,79.

16 A.g.e., s. 112-13.

17 A.g.e., s. 171.

açtırmıştı.<sup>18</sup> Kendisinden önce Fatih semtinde kurulan ve çoğunluğu medreselerden toplanan 900 öğrenci ve bunlara ders veren öğretmenlerin oluşturduğu *Darülmualimin-i İptidaiyi*’i 1909 yılında Çağaloğluna taşıttı. Öğrencilerin 750’sini, ders veren öğretmenlerin de üçü hariç diğerlerini okuldan uzaklaştırarak daha az öğretmen adayı ile etkili bir öğretim metodu takip etmeye karar verdi. Fakat savaşlar sebebiyle vilayetlerde görev yapan öğretmenlerin maaşını alamaması gibi bazı sebepler yüzünden öğretmenliğe rağbet azalmış ve Meşrutiyet yıllarında sayıları 65’e kadar çıkmış olan muallim mektepleri birer birer kapanmıştı. *Darülmuallim* mezunları yerine, açık olan muallimlikler için ehliyetname adı verilen sınavla öğretmen alınmasına gidilmiştir. İşte Cumhuriyet’e öğretmen yetiştirme ve atama bu şartlar altında intikal etmişti.<sup>19</sup>

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde devletin öğretmen yetiştirme ile ilgili hem nicelik hem de nitelik açısından yetersiz olduğu ortadaydı. Özellikle öğretmenlik mesleğinin temelini oluşturan genel kültür, alan bilgisi ve pedagojik donanım açısından öğretmenlerin iyi yetişmediği bilinmekteydi. Meclis tutanaklarına bakıldığında, 1920 sonrasında 3495 ilkokulda, 3316 öğretmen görev yapmaktaydı. Ancak bu öğretmenlerin 1511’i muallim mektebi çıkışı değildi. Ayrıca, 9 Aralık 1920 günkü meclis oturumunda Bitlis Mebusu Ziya Bey’in bildirdiğine göre, Bitlis’te ve doğu vilayetlerinde hiçbir açık okul yoktu. I. Dünya savaşında öğretmenlerin cephelere gitmesi yüzünden çok sayıda okulun kapısına kilit vurulmuştu. Mecliste bunun için bir önlem alınması istenmişti. Nitekim o günkü Osmanlı coğrafyasında 682 ilkokul kapalıydı. Bunun üzerine Antalya Mebusu Rasih Bey’in 25 Kasım 1920’de sunmuş olduğu öneri benimsenerek İstiklal Savaşında benzeri bir durumla karşılaşmamak için muallimler ile muallim mektebi öğrencilerinin askerlik yükümlülükleri ertelenmişti.<sup>20</sup> Bu çalışma ile, daha sonra uygulamaya konacak olan, öğretmenlerin temel askerlik eğitimlerinden sonra okullarında görev yaparak askerlik yükümlülüklerini tamamlamasının önü açılmış oluyordu.

15 Temmuz 1923’de Ankara’da toplanan Birinci Heyet-i İlmiye temsilcilerinin gündem konularından birisi *Darülmuallim* ve *Darülmuallime*’nin tüzük ve programları idi. Sonuçta, öğretmen okullarına birer orta kısım eklenmesi ve kız öğretmen okullarının artırılması karara bağlandı.<sup>21</sup> 1924-25 öğretim yılı itibariyle 15 *Erkek Muallim Mektebinde* 3629, 9 *Muallime Mektebinde* ise 1994 öğretmen adayının okuduğu verisine ulaşıyoruz.<sup>22</sup> Hamdullah Suphi Tanrıöver’in ikinci maarif vekilliği dönemine tekabül

18 A.g.e., 1992, s. 174-75.

19 A.g.e., s. 205-06.

20 Necdet Sakaoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s 158-59.

21 A.g.e. s 158-59.

22 A.g.e., s 167.

eden 13 Mart 1925 tarihinde çıkan 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimler Kanunu ile öğretmenlik resmi anlamda müstakil bir meslek sınıfı olarak tanımlanmış ve ilk, orta ve yüksek tedrisat öğretmenliği diye üçe ayrılmıştı. Bunlar arasında orta öğretim düzeyinde eğitim veren Rüştiyeler ile erkek ve bayan öğretmen yetiştiren diğer orta öğretim seviyesindeki öğretmen okullarının hocalarının yüksek ve orta öğretmen okulları ile yüksek ihtisas mekteplerinden mezun olan öğrenciler arasından seçilen öğretmenler tarafından karşılanacağı hükme bağlanmıştı.<sup>23</sup>

1926-27 öğretim yılında Ankara, Bursa, Kayseri illerindeki erkek muallim mektepleri ve *Diyarbakır Kız Öğretmen Okulu* kapatılmıştı. Sonuç olarak, bu tarihte 13 Erkek ve 9 Kız öğretmen okulu kalmıştı. 1927'de aynı zamanda *Denizli Öğretmen Okulu*, *Köy Öğretmen Okulu*'na çevrilmiş ve yeni olarak Kayseri'de bir Köy Öğretmen Okulu'nun, Ankara'da ise *Ana Öğretmen Okulu*'nun kurulması sağlanmıştır. Bu gelişmeleri *Bahkesir* ve *Ordu Kız Öğretmen Okulları*'nın kapatılması izledi.<sup>24</sup> 1928'e gelindiğinde okul öncesi ya da anaokulu eğitiminde yetersiz kaldığı anlaşılmış ve bunun için anaokulu öğretmeni yetiştiren kurumların kurulması talebi ortaya çıkmıştı. Bu arada ilkokulların öğretmen açığını kapatmak için deneme amaçlı olarak dört ortaokula 2 yıllık ek pedagoji eğitimi eklenerek ortaokul mezunlarından öğretmen yetiştirme, *Beden Eğitimi* ve *Ev İdaresi* dersi vermek için kurslar vasıtasıyla öğretmen yetiştirme çalışmaları da başlatıldı.<sup>25</sup>

Cumhuriyet döneminde, öğretmen yetiştiren kurumlara biraz daha yakından baktığımızda öğretmen adaylarının ya üniversitelerin ilgili branş mezunları arasından seçildiği ya da öğretmen adaylarının üniversitelerin ilgili branş derslerine devam etmelerinin sağlanması ile temin edildiği görülmektedir. Bu öğretmen yetiştirme uygulamasında en önemli gelişme 1908 yılından itibaren öğretmen adaylarının alan bilgisini üniversitenin ilgili fakültelerinden almalarıyla başlamıştı. Bu, eğitim tarihimiz açısından çok önemli olan ve 1980'lere kadar gelen bir öğretmen okulu üniversite işbirliği geleneği olarak başarılı bir örnek olmuştu. Bu sürece nasıl gelindiğine bakmak bu başarılı tecrübeden günümüzde de yararlanmayı mümkün kılabilir.

1924-1925 öğretim yılında kurulan *Yüksek Muallim Mektebi* daha sonra *Yüksek Öğretmen Okulu* olarak adlandırılmış ve öğretmen yetiştirme de bir model olmuştu. Bu modelde, liseyi bitirerek üniversitelerin Fen ve edebiyat fakültelerinin o günkü bölümlerine giren öğrencilerden bir grubu sınava alınarak çeşitli dallarda lise öğretmeni olarak milli eğitim bakanlığı hesabına parasız yatılı olarak okutuluyordu. Bu öğrenciler ayrıca *Yüksek Muallim Mektepleri*'nde formasyon dersleri de alıyorlardı. 1959 yılına kadar liseler için öğretmen yetiştiren bu kurum yetersiz kalınca Milli Eğitim Bakanlığı 03.07.1959 tarih ve 209 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile öğretmen yetiştirmede en önemli model olacak *Ankara Yüksek Öğretmen*

23 A.g.e., 2003, s 177.

24 A.g.e., 2003, s 181-82.

25 A.g.e., 2003, s 1984-85.



*Okulu* adında yeni bir okul açtı.<sup>26</sup> Bu okulun öğrencileri ilk öğretmen okullarının başarılı öğrencileri arasından seçilerek yine parasız yatılı olarak okutulacaktı. Bunlar *Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi*’nin ilgili bölümlerinde okuyarak; matematik, fizik, kimya ve biyoloji öğretmenleri oluyorlardı. 1960 yılında, ilerde *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi* modelinin doğmasında etkili olan yeni bir uygulama ile fen dalları için yapılan seçme ve yetiştirme işi bu kez edebiyat dalı için uygulamaya kondu. Bu yolla edebiyat, felsefe, tarih ve coğrafya öğretmenleri yetiştirilmeye başlandı. Hem fen hem de sosyal alanlarda uygulanan bu model seçkin öğrencilerin lise öğretmeni olmasını sağlıyordu. Okulun öğrencileri dal öğrenimlerini üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümlerinde, meslek derslerini (öğretmenlik formasyonu) ise kendi okulları olan *Yüksek Öğretmen Okulları*’nda alıyorlardı. Öğrenci her iki okulu da tamamlayıp mezun olma aşamasına gelince de liselerde 20 saat süren bir staj görerek öğretmenliğe atanıyordu.<sup>27</sup>

VII. Milli Eğitim Şurası’nda Yüksek öğretmen okullarının dal öğrenimi bakımından üniversiteye bağlı kalması uygun görülmüş ve uygulamanın sürdürülmesi yönünde karar almıştır. Hatta bu dönemde bazı başarılı öğretmen adayları öğretmenlik yerine dal öğrenimlerini sürdürdükleri üniversitelerin Fen ya da Edebiyat Fakültelerinin asistanlıklarına alınarak akademik hayata atılmışlardır. Bu, öğretmen olarak yetiştirilmek üzere alınan öğrencilerin öğretmenlik yerine asistanlığı seçip akademik hayata atılmaları bir açıdan öngörülme bir gelişme olsa da bilimsel gelişmelerin boyutu ile bu zeki ve başarılı kimselerin üniversitelerde hoca olmaları yönüyle sevinilecek bir durumdu. Bugünkü üniversite hocaları arasında bu yolla akademik hayata geçen çok başarılı bilim adamları bulunmaktadır. Maalesef, bu başarılı Yüksek Öğretmen Okulları modeli ve deneyimi daha sonra siyasi çekişmeler ve 12 Eylül 1980 öncesi yaşanan terör olayları yüzünden daha fazla sürdürülemedi. 1968’lerde masum talebe hareketleri şeklinde başlayan ve 1973-1980 arası anarşi ve terör olarak süren üniversitelerin politize olması öğretim üyeleri ve öğrencilerin kurşunlanmasına kadar vardırılmıştı.<sup>28</sup> Özellikle Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nda barınma için kullanılan binalarının sağ ve sol gruplar tarafından kurtarılmış bloklar şeklinde ikiye bölünmesi ve kanlı bıçaklı kavgaların merkezi yapılması büyük bir talihsizlikti. Nihayet, 04.08.1978 tarihinde Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğünü, 3 kişilik teftiş heyeti raporuna dayanarak M.E.B. Müdürler komisyonunun kararı ile bu okullara öğrenci alımını durdurmuştur.<sup>29</sup> Bundan sonra 12 Eylül askeri darbesi bir tepki hareketi olarak üniversiteleri Cumhuriyet’in ilk yıllarında olduğu gibi öğrencilerin sadece dersleriyle meşgul oldukları apolitik bir sistem kurmuştur.<sup>30</sup>

26 Mehmet Koçer, “Çok Partili Dönem, Eğitim ve Eğitim Kurumları” *Türk Eğitim Tarihi*, Editörler: Sabahattin Arıbaş & Mehmet Koçer, Lisans Yayınları, 2. Baskı, 2011, İstanbul, s. 254.

27 Cavit Kavcar, *Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu*, s.198-201. AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 1982, C.15 Sayı: 1, Ankara

28 Sezai Karakoç, *Düşünceler II (Kurumlar)*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1997, s.31.

29 Cavit Kavcar, *Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu*, s.206. AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 1982, C.15 Sayı: 1, Ankara

30 Sezai Karakoç, *Düşünceler II (Kurumlar)*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1997, s.31.

Öğretmen yetiştirme konusunu tarihi bilgiler ışığında tetkik eden eğitimci Cavit Kavcar bu kurumların kapatılması ile ilgili raporun o günün olağanüstü ortamının etkisinde kalınarak hazırlandığını ve pek çok boyutu ile haklı gerekçelere dayandığını; ancak kapatma kararı yerine ıslah edilmesine yönelik olarak da düzenlemeler yapılabileceğini hatırlatmaktadır. Bu kararın ardından çok fazla zaman geçmeden 18 Ekim 1978 tarihinde alınan bir başka karar ile 2 yıllık öğretimle dal öğretmeni yetiştiren Eğitim Enstitülerinin 4 yıla çıkarılarak adının da Yüksek Öğretmen Okulu olarak değiştirilmesi kabul edildi.<sup>31</sup> Bu kararla belki bu köklü kurumun adı kurtarılmış oldu; ama ruhu ve model olma vasfı tamamen ortadan kayboldu. Kavcar'ın ifadesiyle söylersek özellikle 1974'ten sonra öğretmen yetiştirme politikası, o zamanki adıyla Mektupla Öğretim, Yaykur, Açık Yüksek Öğretim ve Hızlandırılmış Eğitim gibi uygulamaların sonucu olarak zaafa uğramış ve nitelikli öğretmen yetiştirme imkânını ciddi oranda azaltmıştır.<sup>32</sup>

Bütün bu gelişmeler, 1980 Askeri darbesinin arkasından yaşanan kurumların yeniden dizayn edilmesi şeklinde sürüp gitmiştir. Bu arada Yükseköğretimi bir çatı altında toplayan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu çıkartılmış ve YÖK kurulmuştu. Bu kanuna göre öğretmen yetiştiren bütün yükseköğretim kurumları YÖK'e bağlanmıştı. Akabinde 10 Yüksek Öğretmen Okulu, Eğitim Fakültesi'ne dönüşmüş ve yeni kurulan üniversitelerin öğretmen yetiştiren birimleri tek bir çatısı altında toplanmıştı. Ancak öğretmen adaylarının branş dersleri eskiden uygulandığı gibi Fen ve Edebiyat Fakülteleri'nde değil tamamen Eğitim Fakültelerinde verilmeye başlanmıştı. Aslında öğretmen yetiştiren kurumlar üniversite çatısı altına alınmakla çok isabetli bir karar verilmiş ama çok başarılı bir şekilde yürütülen Fen ve Edebiyat Fakülteleri ile öğretmen yetiştiren kurumların ilişkisi fiilen kesilmekle bu durum tamamen olumsuz bir başlangıç olmuştu. Çünkü Eğitim Fakülteleri ile Fen Edebiyat Fakülteleri arasındaki köklü akademik bağ tamamen kopmuştu. Böylece çok başarılı öğretmen adaylarının akademik hayata geçerek bilim adamı olmasının ve Fen ve Edebiyat Fakültesinde köklü ve ciddi eğitim alan öğretmenlerin akademik dünyayla olan bağı zayıflatılmış oldu.

Milli Eğitim Temel kanununun 45. Maddesi uyarınca Talim ve Terbiye Kurulu'nun 05.05.1980 gün ve 62 sayılı kararı ile üniversitelerin öğretmen yetiştirmede esas alacakları kuralları ve standartları belirlenerek, Fen Edebiyat fakültelerinin öğretmen olmasının önü nispeten açılmış oldu. Buna göre; ortaöğretim öğretmeni olmak isteyen üniversite öğrencileri ya da mezunları 21 kredilik meslek derslerini alması ve okullarda 3 hafta sürecek olan bir uygulama yapması gerekmektedir. Sonunda öğretmenlik

31 Cavit Kavcar, *Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu*, s.207. AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 1982, C.15 Sayı: 1, Ankara

32 A.g.e., s.208.

mesleğine hazırlamak için kurulan Öğretmen Okulları (Eğitim Fakülteleri) branş derslerini de öğretmeye ve asıl amacı temel bilimleri öğretmek olan Fen Edebiyat Fakülteleri formasyon dersleri vererek öğretmen yetiştirmeye koyulmuştur. Bu da ister istemez öğretmenliğin kalitesini iyice düşürmüştür. Bugünkü bilim adamı ve öğretmen yetiştirme probleminin kaynağında işte bu ayrılmadan doğan çelişki yatmaktadır. 2000’li yıllara gelindiğinde artık bilim adamı olması gereken başarılı öğrencilerin çok büyük bir kesimi, kısa yoldan hayata atılarak öğretmen olmak için Eğitim fakültelerine, daha az başarılı olan öğrenciler ise bilim adamı yetiştirmek için açılmış olan Fen ve Edebiyat Fakülteleri’ne yönelmişlerdir. Hâlbuki bunun tam tersi olması gerekirdi. Böylece birbirini besleyen bu iki kurum birbirinden ayrılmaya hatta birbiriyle didişmeye başlamıştır.

*Fen ve Edebiyat Fakülteleri* ile öğretmen yetiştirmek için kurulan Eğitim Fakülteleri’nin odağa alındığı bu eğitim tarihi seyir analizi yaptıktan sonra şimdi de bir durum tespiti yapalım. Bu bağlamda bilim üretimi ve öğretmen yetiştirme amacını birlikte gerçekleştirecek entegre bir eğitim sürecinin nasıl yürütülmesi gerektiği üzerinde duralım. Fakat hepsinden önce *Fen ve Edebiyat Fakültelerinin* bilim adamı yetiştirme konusunda karşı karşıya kaldığı mevcut tehlikenin ne olduğuna dikkat çekerek başlayalım.

### III. Fen Ve Edebiyat Fakültelerinin Bugünkü Durumu

Cumhuriyet döneminde, 1933 Üniversite Reformundan sonra açılan üniversitelerin ilk kuruluşundan itibaren iki ayrı dekanlık olarak eğitim-öğretime başlayan Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi 1980 askeri darbesinden sonra Fen-Edebiyat Fakültesi olarak birleştirilmiştir. Fakat İstanbul, Ankara, İzmir ve Erzurum gibi bazı illerdeki köklü üniversitelerde bu fakülteler bağımsız dekanlıklar olarak devam etmiştir. Son birkaç yıllık süreçte Fen/Edebiyat Fakültelerinden bazıları birbirinden ayrılarak ilk kurulduğu gibi Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi adıyla bağımsız birimlere dönüştürüldüler. Ancak bazı üniversitelerde bu iki fakülte hala birleşik olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durumda, şu an itibariyle üniversitelerin bir kısmında Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi ayrı dekanlıklar altında bağımsız birimler olarak çalışmakta iken bazılarında Fen- Edebiyat Fakültesi adıyla tek bir dekanlık çatısı altında eğitim-öğretime devam etmektedirler. Fen ve Sosyal temel bilimlerinin her ne kadar zaman zaman birbirinden yararlanmaları gerekse de tabiatları gereği, harcama kalemleri ve öğrenci profilleri açısından farklılık arz ettiklerinden eğitim-öğretim hizmetlerini ayrı çatılar altında yürütmeleri daha doğru gözükmektedir.

Üniversite sistemi içerisinde bilgiyi üretme ya da geliştirmeye yönelik teorik anlamda katkı sağlayan birimlerin en önemlileri Fen ve Edebiyat Fakülteleri ve Araştırma Enstitüleridir. Sosyal ve Fen Bilimleri

Enstitülerinde yapılan mastır ve doktora çalışmalarını yürüten alanların çoğunun hocaları da yine Fen ve Edebiyat Fakültelerinde yetişmektedir. Son yıllarda yapıldığı gibi, Fen ve Edebiyat Fakültelerinin diğer fakültelerle kıyaslanması doğru değildir, çünkü bu fakülteler pratik değil teorik bir amaca hizmet etmektedir. Çağımızın pratik alanlara yönelik olan ya da para kazanmaya endeksli bakış açısının dışına çıkarsak, bilime dair asıl gelişmelerin arkasında olan bir teorik (kuramsal) bilginin varlığını daha rahat görebiliriz. Şunu demek istiyorum, Eğitim, Mühendislik ve Tıp Fakülteleri gibi çoğunlukla hizmet ve fayda üreten, amiyane tabirle, para kazanan ya da kazandıran fakülterin sosyal ve sayısal temelleri Fen ve Edebiyat Fakülteleri tarafından atılmaktadır. Bir tıp fakültesi eğitimini, Fizik, Kimya ve Biyoloji gibi temel bilimlerden, bir mühendislik eğitimini, Matematik ilimlerinden ve bir Eğitim Fakültesini, felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlardan ayrı düşünmek mümkün müdür? Bu yüzden Fen ve Edebiyat Fakültelerine bu kıymetlerini takdir ederek bakmalı ve onların üniversite sistemi içindeki merkezi konumlarını göz ardı etmemeliyiz.

Son birkaç yıl içinde Fen ve Edebiyat Fakültelerinin bölümlerine gelen öğrencilerin ÖSS sıralamasındaki yeri çok ciddi oranda ve hızda düşmektedir. Özellikle fen bölümlerinde bu durum çok daha dikkat çekicidir. Nitekim hem bu bölümlere gelen öğrencilerin ÖSS sıralaması düşmekte hem de program için ayrılan kontenjanların hatırı sayılır bir kısmı boş kalmaktadır. Birkaç yıl içinde sosyal bilim alanlarında da benzer olumsuzlukların yaşanması mümkündür. Burada öncelikli sorun kontenjanların boş kalması gibi gözükse de asıl sorun bu fakültelere gelen öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri ile bilgi ve ilgi seviyelerinin sürekli olarak düşmesidir. Bu da ister istemez ülkemizdeki genel bilimsel seviyenin düşmesine ya da en azından gelişme hızının yavaşlamasına neden olmaktadır. Hâlbuki bilim insanların her alanda başarılı olması ancak temel fen ve sosyal alanlara yetenekli kimselerin alınması ve bunların iyi yetiştirilmesi ile mümkündür. Ne kadar maddi donanım ve bilgili akademik personele sahip olursa olsun bahse konu olan düşük puanla öğrenci kabul edilen Fen ve Edebiyat Fakültelerinin Türkiye'nin 21. yüzyılda ihtiyaç duyduğu bilim adamlarını yetiştirmesi beklenemez.

Türkiye üniversitelerinde bulunan öğretim üyelerinin %30'unun fiilen Fen- Edebiyat fakültelerinde çalışmakta olduğu düşünülür ise bu fakültelerin üniversite sistemi içindeki yeri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu fakültelerin bilimin üretildiği laboratuvarlara sahip olduğu ve devletin bu eğitim hizmetleri için çok kıymetli cihazlar aldığı, devasa yatırımlar yaptığı ve sosyal araştırmaların çoğunun bu fakültelerdeki sosyal bilimciler ya da onların yetiştirdiği uzmanlar tarafından yürütüldüğü düşünülür ise bu fakültelerin üniversitelerin kalbi ve beyni hükmünde olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Böyle olunca bu fakültelerin varlığını sürdürmesi, eksiklerinin tekrar gözden geçirilmesi ve mevcut problemlerinin

özenle çözülmesi bilim adamı yetiştirilmesi ve diğer fakültelerin akademisyen ihtiyaçlarının karşılanması açısından son derece hayati bir öneme sahiptir.

Son yıllarda çok sayıda *Eğitim, Mühendislik ve Açık Öğretim Fakültesine* bağlı programlar açılması ve mevcutların kontenjanlarının astronomik oranda arttırılması, üstüne üstlük ikinci öğretimlerin yaygınlaşması *Fen ve Edebiyat Fakültelerinin* kontenjan ve kalite sorununu iyice içinden çıkılmaz hale sokmuştur. Böylece bilim adamı ve akademisyen yetiştirmek amacına hizmet eden Fen ve Edebiyat Fakültelerinin öğrenci kalitesi gittikçe düşmüştür. Bunun anlamı şudur. Bilimi üreten *Fen ve Edebiyat Fakültelerini* daha az akademik zekâ ve başarı düzeyine sahip adaylar tercih ederken, bilim ve kültürü aktarma işlevi olan öğretmen adaylarının tercih ettiği *Eğitim Fakülteleri* ile uygulama ve hizmet alanları olan mühendislik fakültelerini daha yüksek bir akademik zekâ ve başarı düzeyine sahip öğrenciler tercih etmektedir. Hâlbuki durumun bunun tam tersi olması gerekirdi. Bilim adamı yetiştirmek için bir ülkede en başarılı öğrencilerin fen ve sosyal temel bilimleri tercih etmesi, yani bu sistemde *Fen ve Edebiyat Fakültelerine* girmesi ile mümkündür. Bunun yolu da *Fen Edebiyat Fakültelerinin* yeniden düşünülmesi ve iyileştirilmesinden geçer.

Bilim adamı yetiştirme sorununun çözülmesi için önerilen Fen ve Edebiyat Fakültelerinin kontenjanlarının azaltılması ve bu yolla kalitenin yükseltilmesi de problemi çözmeye ciddi bir katkı sağlayamaz. Çünkü Açık Öğretim, Mühendislik ve Eğitim Fakülteleri kontenjanlarını düşürmüyor, hatta arttırıyor iken, sadece Fen ve Edebiyat Fakültelerinin kontenjanlarını kısması bu fakültelere kaliteli öğrenci gelmesini sağlamaz. Fen ve Edebiyat Fakültelerinin alacakları bu tedbirler sadece öğrenci sayılarının nispeten azalmasına yardım eder. Yani 40 kişilik bir bölüm kontenjanını 30’a düşürmek ya da ikinci öğretimi kapatmak o bölümü daha yüksek puanlı öğrencilerin tercih edeceği anlamına gelmez. Bu tedbir sadece düşük puanla gelen son 10 kişilik öğrenci grubunun başka bölümlere yönelmesini sağlar; yoksa ilk 30 kişinin daha yüksek puanla buraya girmesine ciddi bir katkı sağlamaz.

Kalite ve kontenjan sorununun *Fen ve Edebiyat Fakültelerini* aşan başka bir boyutu daha vardır ki bu hemen hemen bütün sorunların kaynağını oluşturan öğretmenlik formasyonu meselesidir. Bu ancak üniversitelerin bütünlüğü içinde çözülecek bir problemdir. *Fen ve Edebiyat Fakültelerine* formasyon imkanı sağlanması dar anlamda sadece mezunların iş bulması sorununu çözmek olarak görülse de geniş bir perspektiften bakılırsa aynı zamanda bu motivasyon unsuru olarak ülkemizin bilim adamı yetiştirme probleminin çözümüne de dolaylı olarak ciddi bir katkı sağlayacaktır. Bugün için çok sayıda akademik zekâ ve başarı düzeyine sahip öğrenci kitlesi bilim adamı yetiştiren *Fen ve Edebiyat Fakülteleri* yerine, *Eğitim, Mühendislik* ve diğer fakültelere yönelmektedirler. Devletin düzenleyici

müdahalesi tam da bu noktada devreye sokularak bilim adamı yetiştirme konusunda yaşanan ve gelecekte çok büyük bir zafiyet oluşturacak olan bu durumu tersine çevirmek zorundadır. Nitekim değişen durumlara göre temel bilimleri cazip hale getirmek her seferinde farklı tedbirler almayı gerektirebilir. Bugün için bu bilim politikası zafiyeti ancak *Fen Edebiyat Fakülteleri* temel bilim alanlarına öğretmenlik ve diğer gözde mesleklere girme imkânı sağlanarak giderilebilir. Nitekim bilim insanı niteliği taşıyan öğrenci kitlesi daha çok kısa yoldan hayata atılmak ve bir meslek sahibi olmak gibi bir motivasyonla öğretmenlik, mühendislik, avukatlık gibi alanlara yönelmekte ve daha çok alt ve orta kesim memurluklarda istihdam edilmektedirler. Bu vesile ile bu alt gelir gruplarından geldiği için bir an önce hayata atılmak isteyen zeki ve başarılı bireylerden büyük bir kısmının Fen ve Edebiyat Fakültelerine yönlendirilmesi öncelik arz etmektedir. Çünkü bilim adamı olabilecek kapasiteye sahip bir kişinin tercihini öğretmenlikten yana kullandıktan sonra bilimsel gelişmeye doğrudan bir katkı sağlaması hemen hemen imkânsızdır. Hâlbuki bu yetenekli ve başarılı kişilerin bilim politikası açısından öncelikle temel bilim alanlarına yöneltilmesi ve akademik personel olarak istihdam edilmesi gerekmektedir.

## VI. Sonuç ya da Çözümüne Yönelik Değerlendirmeler

Bilim adamı ve öğretmen yetiştirme politikaları arasında U kapları misali bir bütünlük vardır. Bu birbirine bağlı bilim ve eğitim politikasının ayrı planlanması ve yürütülmesi sağlıklı sonuçlar doğurmaz. Şu ana kadar ortaya konan iyi niyetli pek çok çalışma belki de bu ilişkiyi göz ardı ettiği için başarılı olamamıştır. Bunun yanında bir de motivasyon ve yönlendirme meselesi vardır. Bir ülke eğitimde her zaman bilim adamı yetiştirmeyi cazip hale getirecek motivasyonlara başvurmalıdır. Bu motivasyon sosyal gelişmelere bağlı olarak değiştiği zaman üniversite sistemi de bu dinamik yapıya uyum sağlayacak tedbirleri almalı ve kanun, tüzük ve yönetmeliklerle bilim adamı yetiştirme politikalarında ortaya çıkacak muhtemel zaafı gidermelidir. Türk eğitim sisteminin son 200 yıllık tarihine bakıldığında bilim adamı yetiştirmede en etkili motivasyonlardan birinin öğretmenlik olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani bugün Türkiye’de bilim adamı, akademisyen ve araştırmacıların çok büyük bir kesimi öğretmen olmak kastiyle yola çıkmıştır. Mesela yukarıda geçtiği gibi 1978 yılında kapatılan Yüksek Öğretmen Okulu mezunu olup sonradan akademisyen olan çok sayıda isim vardır.

Kısacası son birkaç yıllık süre içinde çok sayıda resmi ve özel yeni üniversitelerin kurulması, mevcutların kontenjanlarının artırılması her ne kadar genç nüfusun üniversiteli olma oranını yükseltmiş ise de toplamda kaliteli üniversite öğrencisi yetiştirilmesi ve lisansüstü öğretim hizmeti sunulması açısından ciddi bir zafiyet oluşturmuştur. Özellikle bilim insanı

yetiştirmek için kurulan Fen ve Edebiyat fakültelerinin durumu çok kritiktir. Bu fakültelerin Fen bölümlerine hem çok sınırlı öğrenci gelmekte hem de gelenler çok düşük puanla yerleşmektedirler. Bu yüzden bu öğrenciler soyut ve teorik akıl yürütme ve düşünme gerektiren Fen ve Edebiyat Fakültelerinin bölümlerinde başarılı olamamaktadırlar. Hâlbuki Fen ve Edebiyat Fakülteleri ülkenin bilim politikasının temel bilgi üretim unsurlarıdır. Öyle ki bu iki fakültenin çökmesi demek Türkiye’nin üniversite ve bilim politikasının çökmesi demektir.

Fen Edebiyat fakültelerinin öğretmenlik formasyonu verilmemesi ya da çok sınırlı öğrenciye öğretmenlik hakkının tanınması bu problemin en önemli sebeplerden birisidir. Ancak asıl sorun yukarıda bahsi geçen Fen Edebiyat fakülteleri ile Eğitim fakültelerinin birbirinden kopmasıdır. Bugün bu birleşme bir şekilde sağlanmaz ise öğretmenler kendi alanlarını iyi öğrenemeyecek ve akademik alandan tamamen uzak kalacaklardır. Bu de bilgi üretimine katılması gereken büyük bir beyin gücünün 30 yıl boyunca sadece mevcut bilgileri aktarmakla sınırlamak anlamına gelir. Eğitim Fakülteleri ile işbölümü yapmadan sadece Fen ve Edebiyat Fakültesi mezunlarına öğretmenlik hakkı tanıyarak meseleyi çözmeye çalışmak da mümkün değildir. Bunun Türkiye’deki bilimsel üretme ciddi bir katkısı olamayacağı gibi tam aksine meseleyi iyice çözülmez hale getirecek ve Eğitim Fakülteleri ile Fen Edebiyat Fakülteleri arasında var olan didişmeyi iyice arttıracaktır. Kaldı ki, Fen/Edebiyat Fakültelerinin öğretmenlik formasyonu dersleri verecek yeterlilikte kadrosu da mevcut değildir. İşte tam bu noktada her iki fakültenin (Fen/Edebiyat ve Eğitim Fakülteleri) kendi kuruluş amacına uygun hale getirilmesi için ilk yapılması gereken düzenleme olmalıdır. Bunun için, yukarıda adı geçen, Yüksek Öğretmen Okulları örneği ile yaşanmış çok başarılı bir tecrübeden tekrar yararlanmak problemin çözümüne çok büyük bir katkı sağlayacaktır. İşte elinizde tuttuğunuz bu çalışmanın özü bu motivasyonu kullanarak bilim adamı yetiştirmeye yönelik bir politikanın nasıl yürütülmesi gerektiğini işleyen önerilerle tamamlanacaktır.

Kısacası, ilk yapılması gereken iş, bugün öğretmenliğe kayan çok büyük bir beyin gücünü/göçünü temel bilimler alanında tutmak ve bunları üniversitenin bilim üreten kadrolarına kazandırmaktır. Başkaca söylersek, başarılı öğrenciler bir vesile ile temel ve kuramsal bilgilerin öğretildiği Fen ve Edebiyat Fakültelerine yönlendirilmelidir. Buralarda dört yıllık eğitim sürecini tamamlayanlar arasından ihtiyaca göre bir kısmı (Mesela ilk % 5) seçilerek öğretmenlik maaşından az olmamak kaydıyla burs ya da maaş bağlanarak araştırma görevliliğine yönlendirilmeli ve yüksek lisans ve doktora yapmaları sağlanmalıdır. Geri kalanların bir kısmı ise sırasıyla: öğretim görevlisi, okutman ya da çeşitli konularda uzman personel olarak yine üniversitelerde istihdam edilmelidir.

Bunların dışında kalan mezunlar arasından da her yıl MEB’in belirle-

yeceği ihtiyaç kadarı, bir ölçüye göre, seçilerek tezsiz yüksek lisans kategorisinde öğretmenlik formasyonu verilmek üzere Eğitim Fakültelerine alınmalıdır. Bunlar üç dönemden az olmamak kaydıyla yüksek lisans düzeyinde öğretmenlik formasyonu ve uygulamalı öğretmenlik eğitimine tabi tutulmalıdır. Mastır sertifikası alan öğretmen adayları daha sonra hiçbir sınava tabi tutulmadan boş öğretmenlik kadrolarına belli bir sistem ve sıra dâhilinde atanmalıdır. Bu MEB'in kangren olan öğretmen atamaları problemini çözmesine ve üzerindeki baskıyı atmasına da yardım edecektir.

Fen ve Edebiyat fakültelerini bitiren ancak yukarıda bahsi geçen alanları seçmeyen ya da sınavları kazanamayan mezunları ise, sosyolog, yönetici, psikolog, eğitimci, danışman, medya mensubu, siyasetçi, devlet memuru, yazar vs. gibi başka resmi ve özel hizmet alanlarında istihdam edilebilirler. Bütün bu çözüme yönelik öneriler daha net ve somut bir şekilde aşağıdaki gibi sıralanabilir.

## V. Somut Öneriler<sup>33</sup>

1. Yeni bir Anayasa yapılması fırsatı iyi değerlendirilerek, üniversite sistemi bir bütün olarak tekrar tartışılmalı, YÖK reformu başta olmak üzere, bahsi geçen problemler ve çağın özellikleri dikkate alınarak, yükseköğretim için güçlü bir yasal altyapı hazırlanmalıdır.

2. Fakültelerin problemlerine üniversite bütünlüğü içinde çözümler aranmalı ve bu bağlamda çözüm arayışları temel bilimlerin öğretildiği Fen ve Edebiyat Fakülteleri odağa alınarak yürütülmelidir. Bu anlamda yapılması gereken ilk iş hala tek dekanlık altında yönetilen Fen-Edebiyat Fakültelerinin birbirinden ayrılması sağlanmalıdır.

3. Bilim adamı yetiştirmek, patent oluşturmak ya da icatçılığı arttırmak için temel bilimlerin öğretildiği Fen ve Edebiyat Fakülteleri cazip hale getirilmeli ve bunun için burs verme, öğretmen ve araştırma görevlisi olmaya gibi haklar tanınarak başarılı öğrencilerin akademisyen ve bilim adamı olmaya motive edilmesi sağlanmalıdır.

4. Fen Edebiyat Fakülteleri'nin bölüm kontenjanları bir takvim dâhilinde yeniden belirlenmelidir. Bu, bazı bölümlerin kontenjanlarının arttırılması, bazılarının azaltılması ya da tamamen kapatılması şeklinde olabilir.

5. Türkiye'nin değişen dünya dengeleri içinde yükselen uluslararası gücüne paralel olarak üniversiteler yabancı öğrenci kabulüne hazır hale getirilmelidir. Bunun için "yabancı öğrenci kabul prosedürü" kolaylaştırılmalıdır.

33 Bu çalışmanın öneriler kısmında ifade edilen görüşlerin büyük bir kısmı İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde kurulan, Fen Edebiyat Fakültelerinin geleceğinin tartışıldığı Eğitim Komisyonu tarafından da prensip olarak benimsenmiş ve bazı ilgili üst birimlere bir rapor olarak sunulmuştur.



rlmalı, yasal eksiklikler giderilmeli ve standartları sağlayamayan yabancı öğrenciler için hazırlık kursları düzenlenmelidir.

6. Bu cümleden olmak üzere rektörlüklere bağlı Türkçe öğretim birimleri ayrı müdürlük ya da dekanlık halinde bağımsız birimlere dönüştürülmeli ve her üniversitede bir Türkçe öğretim birimi ya da müdürlüğü kurulmalıdır.

7. Fen ve Edebiyat fakültelerinin formasyon dersleri vermesi tamamen kaldırılmalı ve bu hak ve sorumluluk sadece Eğitim Fakültelerine tanınmalıdır. Ancak Eğitim Fakültelerinin, anaokulu ve sınıf öğretmenliği ile birkaç formasyon gerektiren özel bölümleri hariç, branş öğretmeni yetiştiren tüm bölümleri kapatılmalıdır.

8. Eğitim Fakülteleri sadece herhangi bir dört yıllık fakülteden mezun olup öğretmenlik formasyonu almaya hak kazanan gruba yüksek lisans düzeyinde ders veren bir üst düzey eğitim kurumuna dönüştürülmelidir.

9. Edebiyat Fakülteleri’nin Eğitim Bilimleri Bölümlerinin hizmet alanları genişletilmeli ve bunlar Eğitim Fakültelerinin formasyon derslerini yürütecek akademik kadronun yetiştirilmesi için hizmet sunan eğitim bilimleri enstitülerine dönüştürülmelidir. Üniversitelerin araştırma görevlisi olarak seçilen öğretim elemanlarının da en az iki dönem bu enstitülerde tezsiz yüksek lisans yoluyla eğiticilik formasyonu alması sağlanmalıdır.

10. Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerinin ülke çapında hızlı ve etkili bir şekilde yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan psikolojik danışman ve rehber öğretmen ihtiyacı ivedilikle giderilmelidir. Bunun için felsefe, sosyoloji ve psikoloji bölümü mezunlarından ihtiyaca göre seçilen bir grup adayın okullardaki Psikolojik danışmanlara yardım edecek rehber öğretmen olarak yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bilgi verme işlevi ile görevli bu öğretmenlerin yine Eğitim Bilimleri Enstitüleri tarafından tezsiz yüksek lisans yaptırılarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde bugün uzman yetiştiren PDR bölümleri bu ihtiyacı tek başına 25-30 yılda karşılaması mümkün gözükmemektedir. Bu yolla bahsi geçen bilgi vermeye yönelik rehber öğretmenler felsefe, sosyoloji ve psikoloji bölümü mezunlarından, uzmanlık gerektiren psikolojik danışmanlık ihtiyacı da PDR mezunları tarafından karşılanmış olacaktır.

**Kaynaklar**

- A. Kadir ÇÜÇEN, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Eğitim ve İnsan Anlayışlarının Temelleri” Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi, 5-8 Ekim 1994, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Van.
- Cahit KAVCAR, “Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu” *A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1982, C.15, sayı:1, Ankara.
- Hasan Ali KOÇER, Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kazım YILDIRIM, “Yeni Kurulmakta Olan Üniversitelerin ve Trakya Üniversite’sinin Gelişim Sürecinde Türk Eğitim Düşüncesine Kazandırdığı Yeni Boyutlar”, Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi, 5-8 Ekim 1994, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Van.
- Mustafa Murat ÖNTUĞ, “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim”, *Türk Eğitim Tarihi*, ed. Sabahattin Arıbaş & Mehmet Koçer, Lisans Yayınları, 2. Baskı, 2011, İstanbul.
- Mehmet KOÇER, “Çok Partili Dönem, Eğitim ve Eğitim Kurumları” *Türk Eğitim Tarihi*, Editörler: Sabahattin Arıbaş & Mehmet Koçer, Lisans Yayınları, 2. Baskı, 2011, İstanbul.
- Necdet SAKAOĞLU, Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2003.
- Sezai KARAKOÇ, Düşünceler II (Kurumlar), Diriliş Yayınları, İstanbul 1997.

## The Future Of Faculty Of Arts / Science And Faculty Of Education Or The Problem Of Training Scientists And Teachers İn Turkey

Mehmet Önal

### Abstract

The last 200 years of Turkish National and Higher Education System, in spite of serious and sincere efforts, could not bring the desired success. Although, from the period of Tanzimat and up to now, universities and teacher training colleges tried various methods and approaches have been tried, a significant tradition of education and training has not been able to be established to educate scientists and teachers. The Higher School of Teacher Training was the most successful model in Turkey on teacher training experience. In this model, the teacher candidate would attend Faculty of Arts and Sciences as well as the Higher School of Teacher Training. In the first faculties they studied subjection classes but in the second one they studied pedagogic formation. Unfortunately this higher education institution which was shaped according to the model above was closed in 1978 due to intense terror and anarchy in Turkey in 1970s. After the military coup in 1980 (September 12), the arrangements in the field of higher education system were established mostly on the reactionary approach for the safety arrangements. Worst of all these was that after a military coup academic relation between the Faculties of Education and Science/Arts Faculties has completely been lost. In short, this article examines the historical background of these two educational institutions, and tries to discuss how to reactivate the interrelationship of these two intuitions which train scientists and teachers.

**Key Words:** Faculty of Arts and Sciences, Teacher Training, University, Higher School of Teacher Training.

## Fen/Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Geleceği ya da Türkiye’de Bilim Adamı ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi

Mehmet Önal

### Özet

Türk Milli Eğitim ve Yüksek Öğretim Sisteminde son 200 yıllık ciddi ve samimi çabalara rağmen istenen başarı sağlanamamıştır. Tanzimat’tan bugüne kadar geçen sürede, bilim adamı ve öğretmen yetiştirme konusunda, kurulan üniversiteler ve öğretmen okulları için, çok çeşitli yöntem ve yaklaşımlar denenmiş ise de ciddi bir eğitim ve öğretim geleneği oluşmamıştır. Öğretmen yetiştirmede en başarılı deneyim Yüksek Öğretmen Okulları modelidir. Bu modelde öğretmen olacak aday hem Fen/Edebiyat fakültelerinden alan dersi okuyor hem de kendi okulları olan Yüksek öğretmen okullarından öğretmenlik formasyonu alıyordu. Maalesef bu modele göre şekillenen Yükseköğretim kurumları 1970’li yıllardan sonra Türkiye’de yoğun olarak yaşanan terör ve anarşinin etkisiyle 1978 yılında kapatılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra da yükseköğretim alanında yapılan düzenlemeler daha çok bir tepki yaklaşımı ve güvenlik kaygısı üzerine inşa edildiği için yine ciddi bir başarı sağlanamamıştır. Hepsinden kötüsü de bu askeri darbeden sonra Eğitim Fakülteleri ile Fen ve Edebiyat Fakülteleri arasındaki akademik ilişkilerin tamamen kopmuş olmasıdır. Kısacası, makalede bahsi geçen bu tarihi arka plan incelenmekte ve bilim adamı ve öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarının birbiri ile yeniden ilişkilendirilerek gelecekte nasıl işlevsel hale getirilebileceği tartışılmaktadır.

**Anahtar Kavramlar:** Fen Edebiyat Fakülteleri, Öğretmen Yetiştirme, Üniversite, Yüksek Öğretmen Okulları.